

ISSN 0350–185X

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ  
И  
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

# ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

књ. LXXV, св. 1

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Појовић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,  
др Владан Јовановић, др Александар Лома, др Алина Маслова,  
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,  
др Предраг Пијер, др Слободан Ремейић, др Живојин Сијанојчић,  
др Јелица Сијојановић, др Срејто Танасић, др Зузана Тојолињска,  
др Анађолиј Турилов, др Викјор Фридман*

Главни уредник  
Рајна Драгићевић

БЕОГРАД  
2019

Цветелина Николова Георгиева\*

Институт за български език при Българската академия на науките

Секция за българска лексикологија и лексикографија

## НЕОЛОГИЗМИ *NOMINA PERSONALIA* ПО ИНИЦИАЛНИ АБРЕВИАТУРИ

В статијата се разглеждат българските неологизми *nomina personalia* от првото десетилетие на XXI век, образувани по инициални абривиатури (напр. *абевеец*, *идилец* и др.), како се докажува, че произвеждащата основа не е графемното съчетание (АБВ, ИДИЛ), а т.нар. лексоид (напр. [*абеве*], [*идил*]). Въз основа на предварително направен словообразователен и морфеманализ, съществителните, които са непосредствено мотивирани от лексоиди, се организират в словообразователни гнезда, како срещу всеки дериват се посочува неговата конкретна и обобщаваща схема.

*Клучови думи:* инициална абривиатура, графемно съчетание, лексоид, словообразување

Производните думи, образувани по инициални абривиатури, представуваат особена микросистема, която за българскиот език е била обект на самостојателно изследвање (ГЕОРГИЕВА 2012; 2013<sup>1</sup>). Тази микросисте-

\* [cveti.g@abv.bg](mailto:cveti.g@abv.bg)

<sup>1</sup> Изследването представува студија от две части: 1) назвања на лица, образувани по инициални абривиатури, и 2) структурно представяне на деривати, образувани по инициални абривиатури. В првата част се анализираат деривати како *седесар*, *натовец*, *кейфоровец* и др., како се докажува, че произвеждащата основа не е графемното съчетание (НАТО, СДС, КФОР), а т.нар. **лексид** (напр. [*седесе*], [*нато*], [*кейфор*]). Във втората част, въз основа на предварително направен словообразователен и морфеманализ, съществителните, прилагателните и глаголите, които са непосредствено или опосредствено мотивирани от лексоиди, се организират в словообразователни гнезда, како срещу всеки дериват са посочени две схеми (конкретна и обобщаваща), които илустрираат неговата морфемна членомост и словообразователна структура (напр. абривиатура НАТО, лексоид [*нато*] – *натовец*; **L**⚭+ов/ец; (**L**⚭)←S; абривиатура СДС, лексоид [*седесе*] – *седесар*; **L**⚭+ар; (**L**⚭)S).

ма включва следните лексикално-граматични категории: съществителни имена, прилагателни имена, глаголи.

Тук се приема становището на Е. С. Кубрякова, според която производната дума представлява вторичен номинационен знак с двойна референция: „към света на думите и към света на действителността“ (Кубрякова 1978: 57). По същия начин се разглежда дериватът и в други изследвания (вж. Балтова 1986, 1987. и др.). Както преди, така и сега се прави разграничение между словообразователен и морфеманализ.<sup>2</sup>

Задачата тук е да се представят в структурен вид най-новите суфиксални деривати *nomina personalia* в българския език, като вниманието ще бъде насочено към производни, които са *непосредствено* мотивирани от изговорените инициални абривиатури. Целта на изследването е да се анализират настъпилите количествени и качествени изменения в този кръг от лексикални единици през последните десет години. Изследваните новообразувания (включително и оказионализми) са от областта на обществено-политическия живот, културата и спорта, а източник за ексцерпция на езиковия материал е базата данни за най-новия неологичен речник с автори специалисти от Института за българския език към Българската академия на науките, който предстои да бъде издаден.

Трябва да се отбележи, че утвърдени вече образувания като *бесепар*, *гербаджия*, *натовец* и др. в различни изследвания, включително и в лексикографски трудове, без колебание се приемат за производни думи, мотивирани от *инициалната абривиатура като графичен знак*, и това се потвърждава както от словообразователните парафрази (срв. *бесепар* ‘някой, който членува в БСП’), така и от лексикографските дефиниции (срв. *бесепар* ‘член или привърженик на Българската социалистическа партия (БСП)’ [РНД 2010]; *бетанец* ‘служител от Българската телеграфна агенция (БТА)’ [РНД 2001]). Въпреки че в повечето езиковедски изследвания се твърди, че комплексът от сигли е произвеждащата единица, а не изговорената абривиатура (Колковска 2010, Благоева 2011 и др.), факт е, че инициалното съкращение (напр. БСП) не съвпада с пълнозначната част на деривата, назоваващ напр. лице (*бесене*-), т.е. реконструирането на словообразователния акт показва, че в езика обикновено липсва произвеждаща единица, изразена в писмена форма. И тук, както в посоченото мое изследване, се придържам към тезата, че *произвеждащата единица не е комплексът от сигли* (изписан в кръгли скоби), срв: *бесепар* ← [*бесене*] (БСП), *кагебеец* ← [*кагебе*] (КГБ), а *произнесената абривиатура* (т.е. изписаната в прави скоби езикова единица), която определям като **лексонид** – *особен вид номинационна езикова единица*, вторична по отношение на

<sup>2</sup> За принципите на словообразователния анализ и разграничаването му от морфемния анализ вж. Кубрякова 1972, Балтова 1978; 1999, Пенчева 1991 и др.

графемното съчетание, която съществува обикновено само в речта като цялостен звуков комплекс със собствено ударение, има граматичен род и (понякога) форми за число и може (или е потенциално възможно) да се членува. Тя изпълнява **функция на субстантив** в текста и има потенциала да бъде мотивираща по отношение на друга единица. В този смисъл от словообразователна гледна точка „клетката“ на произвеждащата единица се запълва от лексоида, а не от графемното съчетание.

В предложената по-долу таблица са представени новите суфиксални деривати *nomina personalia*. На първо място се посочва *изходното многолексемно название* (1), което съответства на графемното съчетание. Следва самото *инициално графемно съчетание* (2). В следващата графа в прави скоби е посочен *лексоидът* (3). Той е представен отделно, тъй като се приема за специфична езикова единица, вторична по отношение на графемното съчетание. Лексоидът е непроизводна дума и **врѣх** на словообразователното гнездо от *деривати* (4), представени в съответната графа. Срещу всеки дериват са посочени две схеми – *конкретна* (5) и *обобщаваща* (6). Например, конкретната схема на *идилец* е **L+ец**, а обобщаващата – **(L)S**, където **L** е лексоид, а **S** – суфикс. Този вид представяне дава информация както за *произвеждащата единица*, отбелязана в *получерен шрифт*, така и за начина на образуване на производната (чрез суфиксация).

Знаци и символи, общи за двете схеми, са:

**L** – лексоид;

= – знак за съкращаване на компоненти (нпр. в **е**, **ѳ**) на деривата (нпр. в **Le**);

Допълнителни знаци и символи в конкретната схема са:

/ – за отделяне на два субморфа от суфиксален морф (нпр. **L+ов/ец** при *олафовец*);

+ – за свързване на компонентите на деривата (произвеждаща единица, суфикс), нпр.: **L+ец** при *идилец*.

Допълнителни знаци и символи в обобщаващата схема са:

**S** – еднокомпонентен суфиксален морф;

←**S** – многокомпонентен суфиксален морф, който се състои от два или повече субморфа, последният от които има категориално-класифицираща функция (със знак ← се отбелязва наличието на един или повече субморфа преди класифициращия субморф);

**L↓** – означава лексоид със съкратена крайна гласна (съответства нпр. на **Le** в конкретната схема).

Таблица 1

1	2	3	4	5	6
Исходно разгърнато название	Инициално графемно съчетание	Лексонид L	Дериват	Конкретна схема	Обобщаваща схема
Алтернатива за българско възраждане	АБВ	[ <i>абеве</i> ]	<i>абевèеџ</i>	<b>L</b> e+ееџ	(L↓)S
България	БГ	[ <i>бèге</i> ]	<i>бегèеџ</i>	<b>L</b> e+ееџ	(L↓)S
Български държавни железници	БДЖ	[ <i>бèдеже</i> ]	<i>бедèжàр</i> <i>бедèжèеџ</i>	<b>L</b> e+ар <b>L</b> e+ееџ	(L↓)S (L↓)S
Българска комунистическа партия	БКП	[ <i>бèкàпe</i> ]	<i>бекàпàр</i>	<b>L</b> e+ар	(L↓)S
Bayerische Motoren Werke (Баварски моторни заводи)	БМВ	[ <i>бèмвe</i> ]	<i>бемвèìст</i>	<b>L</b> e+ист	(L↓)S
Български футболен съюз	БФС	[ <i>бèфeсe</i> ]	<i>бèфeсàр</i>	<b>L</b> e+ар	(L↓)S
ВИП Братър/VIP Brother (от англ. Very Important Person – високопоставен или много известен човек)	ВИП	[ <i>вèип</i> ]	<i>вèипàр</i>	<b>L</b> +ар	(L)S
Държавна сигурност	ДС	[ <i>дèсe</i> ]	<i>дeсàр</i>	<b>L</b> e+ар	(L↓)S
Демократи за силна България	ДСБ	[ <i>дèсeбe</i> ]	<i>дeсeбèеџ</i> <i>дeсeбèìст</i>	<b>L</b> e+ееџ <b>L</b> e+ист	(L↓)S (L↓)S
Ислямска държава в Ирак и Ал Шам/Сирия/Леванта (терористична организация)	ИДИЛ	[ <i>идèйл</i> ]	<i>идèйлeџ</i>	<b>L</b> +еџ	(L)S
Office Européen de Lutte Anti-Fraude (европейска служба за борба с измамите)	ОЛАФ	[ <i>òлаф</i> ]	<i>òлàфoвeџ</i>	<b>L</b> +ов/еџ	(L)←S
Обединена македонска организация „Илинден“	ОМО	[ <i>òмo</i> ]	<i>òмoвeџ</i>	<b>L</b> o+ов/еџ	(L↓)←S
Общност на независимите държави	ОНД	[ <i>òнeдe</i> ]	<i>онeдèеџ</i>	<b>L</b> e+ееџ	(L↓)S

Както се вижда, от всички нови деривати от категорията *nomina personalia*, които са изследвани тук, най-многобройна е групата названия на лица, **мотивирани от лексониди от буквени съкращения**<sup>3</sup>: *абевееџ* ←

<sup>3</sup> По-подробно за съкращенията и съкращаването в българския език вж. Крумова 1982.

[*абеве*]<sup>4</sup> (АБВ), *бегеец* ← [*беге*] (БГ), *бедежеец* ← [*бедеже*] (БДЖ), *бедежар* ← [*бедеже*] (БДЖ), *бекапар* ← [*бекапе*] (БКП), *беемвист* ← [*беемве*] (БМВ), *бетеерец* ← [*бетеер*] (Б.Т.Р.), *бефесар* ← [*бефесе*] (БФС), *десар* ← [*десе*] (ДС), *десебеец* ← [*десебе*] (ДСБ), *десебист* ← [*десебе*] (ДСБ), *онедеец* ← [*онеде*] (ОНД).

Следваща (по брой образувания) е групата названия на лица, **мотивирани от лексоиди от звукови съкращения**: *винар* ← [*вин*] (ВИП), *идилец* ← [*идил*] (ИДИЛ), *олафовец* ← [*олаф*] (ОЛАФ), *омовец* ← [*омо*] (ОМО).

Не се откриват нови названия на лица, **мотивирани от лексоиди от буквено-звукови съкращения**.

Както е известно, категорията *nomina personalia* се включва изцяло или частично в други категории. От структурно-семантична гледна точка дериватите се разпределят в следните словообразователни категории:

– *nomina pertinentia* – някой, който е привърженик и/или член на нещо (партия, движение, организация или др.), нпр. *абевеец*, *десебеец*, *омовец* и др.<sup>5</sup>;

– *nomina agentis* – 1) някой, който работи на определено място, нпр. *бедежеец*, *бефесар* и др.; 2) някой, който извършва определено действие чрез нещо, нпр. *беемвист*;

– *nomina attributiva* – някой, който се характеризира с нещо, носител е на нещо, нпр. *винар* и

– *nomina propria* – някой, който живее или е роден някъде (на дадено място, на дадена територия), нпр. *бегеец*.

Продуктивни за образуване на производни *nomina personalia*, мотивирани от лексоиди, са словообразователните модели на:

-**/.ец**: *абевеец*, *бегеец*, *бедежеец*, *бетеерец*, *десебеец*, *идилец*, *олафовец*, *омовец*, *онедеец*;

-**ар**: *бедежар*, *бекапар*, *бефесар*, *десар*;

-**ист**: *беемвист*, *десебист*.

Анализът на новите деривати от категорията *nomina personalia* е основа за различни изводи, нпр.:

1) най-много производни (както и през предходния десетгодишен период) са мотивирани от лексоиди от буквени съкращения;

<sup>4</sup> Поради спецификата на произвеждащата единица – да съществува предимно в разговорната реч – тук тя се изписва в курсив и в прави скоби – //.

<sup>5</sup> Споделям мнението на Цв. Аврамова, че „на преден план в значението на тези съществителни изпъква признакът ‘принадлежност’“, поради което тези съществителни се разглеждат именно като производни *nomina pertinentia*, а не като *nomina agentis* (АВРАМОВА 2003: 78) с уточението, че само на текстово равнище има възможност да се експлицира този признак.

2) през този период (в сравнение с предходния) не се откриват нови названия на лица, мотивирани от лексоиди от буквено-звукови съкращения;

3) за разлика от първото десетилетие на XXI в., когато подобни деривати се създават предимно със суфикса *-././джи(я)*,<sup>6</sup> през изследвания период не се откриват производни с този формант;

4) предпочитани са суфиксите *-././ец*, *-ар* и *-ист*, като създадените с *-ар* деривати имат разговорен характер;

5) в българския език наред със съществуващото име *жепеец* < от [жепее] (по *жп* – *железопътен транспорт*) се появяват нови названия на лица, които работят в железопътния транспорт – *бедежеец*, *бедежар* < от [бедеже] (по *БДЖ* – *Български държавни железници*);

6) новите *nomina personalia* са създадени по моделите (L↓)S, (L)S и (L↓)←S.

В заключение може да се посочи, че предложените в таблицата по-горе схеми (резултат от предварителен морфемен и словообразователен анализ) съчетават в едно морфемната структура на деривата, конструкционните промени, настъпили при образуването му, т.е. неговата словообразователна история, както и крайният видим резултат – производната дума. Те може да бъдат основа за изготвяне на съпоставителни изследвания на подобни образувания в славянските езици.

#### Цитирана литература

- АВРАМОВА, Цветанка. *Словообразователни тенденции при съществителните имена в българския и чешкия език в края на XX век*. София: Heron Press, 2003.
- БАЛТОВА, Юлия. *Сложните съществителни имена в българския книжовен език през епохата на Възраждането. (Словообразователно-семантичен и функционален анализ)*. Дисертация за получаване на научна степен „кандидат на филологическите науки“. София, 1978.
- БАЛТОВА, Юлия. „За някои нови явления и тенденции в изграждането на лексикалната система на съвременния български книжовен език“. *Въпроси на съвременната българска лексикология и лексикография*. София: БАН (1986): стр. 74–80.
- БАЛТОВА, Юлия. „Рабочая модель для сопоставительного исследования близкородственных языков“. *Сопоставительное изучение словообразования славянских языков*. Москва: Наука (1987): стр. 5–10.
- БАЛТОВА, Юлия. „За отношението между морфемен и словообразователен анализ“. *Prace filologiczne XLIV* (1999): стр. 35–40.
- БЛАГОЕВА, Диана. „За правописа на думите, образувани от абривиатури“. *Български език LVI/3* (2011): стр. 168–169.

<sup>6</sup> Вж. ГЕОРГИЕВА 2012, 2013.

- ГЕОРГИЕВА, Цветелина. „Словообразување по инициални абривиатури (част I)“. *Български език* LIX/4 (2012): стр. 29–42.
- ГЕОРГИЕВА, Цветелина. „Словообразување по инициални абривиатури (част II)“. *Български език* LIX/1 (2013): стр. 73–92.
- КОЛКОВСКА, Сия. „Лексикални неологизми в българскиот јазик, възникнале од чужди инициални абривиатури“. *Български јазик* LV/4 (2010): стр. 21–30.
- КРУМОВА Лилия и Марија Чоролеева. *Скратување и скратувањата во българскиот јазик*. Софија: БАН, 1982.
- КУВРЈАКОВА, Елена. „Словообразување“. *Обшче јазикознание. Внутренња структура на јазикот*. Москва: Наука, 1972: стр. 344–386.
- КУВРЈАКОВА, Елена. *Частии речи во ономазиолошкото осветление*. Москва: URSS, 1978.
- ПЕНЧЕВА, Маја. *Англишкото словообразување. Факти и проблеми*. Софија: УИ „Св. Климент Охридски“, 1991.
- РНД, Пернишка, Ем., Д. Благоева, С. Колковска. *Речник на новите думи и значења во българскиот јазик*. Софија: Наука и изкуство, 2001.
- РНД, Пернишка, Ем., Д. Благоева, С. Колковска. *Речник на новите думи во българскиот јазик*. Софија: Наука и изкуство, 2010.

Цветелина Н. Георгијева

## НЕОЛОГИЗМИ *NOMINA PERSONALIA* ОД ИНИЦИЈАЛНИХ СКРАЌЕНИЦА

### Резиме

У раду се говори о бугарским неологизмима *nomina personalia* из прве деценије XXI века, настали од иницијалних скраћеница (нпр. *абевеец*, *идилец* и др.), и докажује да мотивна реч ових неологизама није графемски израз (АБВ, ИДИЛ), већ тзв. лексоид (нпр. [*абеве*], [*идил*]). На основу претходно извршене творбене и морфемске анализе именица у чијој су основи лексоиди, у раду су дати творбена гнезда ових деривата тако што је за сваки дериват наведен схематизиран приказ неговог творбеног састава и припадност одговарајућем творбеном моделу.

*Кључне речи:* иницијална скраћеница, графемски израз, лексоид, творба речи



Tsvetelina N. Georgieva

NEW *NOMINA PERSONALIA* OF THE INITIAL ABBREVIATIONS

S u m m a r y

The article examines the Bulgarian neologisms *nomina personalia* from the first decade of the 21<sup>st</sup> century that were formed of the initial abbreviations (for example *абевеец, идилец*, etc.), proving that the productive basis is not the grapheme combination (АБВ, ИДИЛ), but the so-called lexoid (for example [*абеее*], [*идил*]). On the grounds of the word formation and morpheme analysis that was performed in advance, the nouns that are directly motivated by the lexoids are organized in word-formation nests, as each derivative is related to its particular and summarizing scheme.

*Keywords:* initial abbreviation, grapheme combination, lexoid, word-building